İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

KAMBİYO POLİTİKALARI, DIŞ TİCARET VE ENFLASYON

Harun BAL(*)

I. GİRİŞ

1980'li yıllarla birlikte geçmiş dönemde uygulanan nisbi içe dönük, dış ticaret sınırlamaları içerikli ekonomi politikasından vazgeçilerek, liberal ve dışa açık bir ekonomi oluşturmayı temel felsefe edinmiş dönemi başlatan istikrar kararlarının en büyük ve en çarpıcı reformu kambiyo politikaları (-Döviz kuru politikası) alanında olmuştur. Önceki dönemlerdeki kambiyo rejiminin her yönüyle kamunun belirleyiciliği ve denetimi altında bulunmasına rağmen, bundan çok büyük ölçüde bir kopuşu simgeleyen yeni ekonomik modelle uyum içerisinde olmak amacıyla döviz kuru politikamızda, bu dönemde gerçekçi kurlara yöneltilmek istenmiştir. Belirtilen bu amaç doğrultusunda hareket edilmek istenmesi baz alınmasına rağmen, özellikle son yıllarda olmak üzere bu politikanın önem derecesi bazı dönemlerde ihmal edilmiştir. Bunun sonuçları ise her dönem sonrasında böyle bir politikanın tıpkı 1980 öncesi olduğu gibi alternatif maliyetinin oldukça yüksek olduğunu göstermiştir. Bunlardan hareketle hazırladığımız bu çalışmada amaç, 1980'ler Türkiye ekonomisinde kur politikaları enflasyon ilişkisinin gelişimi, başta dış ticaret olmak üzere etkileri ve bunlar çerçevesinde son gelişmelerin yorumlanması olmuştur.

II. GERÇEKÇİ KURLAR VE ÖNEMİ

İthal ikameci politikalardan ziyade, ihracata dönük bir büyümenin gerçek-

(*) Çukurova Üniversites İktisadi ve İdari Bilimler Fakültei İktisat Bölümü Araştırma görevlisi

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

leştirilmesi ve TL'nin ekonominin dışa açılmasını teşvik edecek bir kur seviyesine ulaştırılmasının amaçlandığı, yeni dönem Türkiye ekonomisinde belirlenecek kur seviyeleri çok önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. İhracatta rekabet ve karlılığı sağlama yoluyla döviz girdilerini genişletme, ithalatta ise iç piyasaları dış piyasaların haksız rekabetinden koruma ve döviz talebini bir denge seviyede tutarak ekonominin değişen dış ve iç ekonomik şartlara intibakının sağlanması bu amaç çerçevesinde olmuştur (1).

Uygulanan döviz kuru sistemleri içinde kurların belirlenme mekanizmaları farklılık gösterebilmekle birlikte, kur sistemleri ister 15 Ağustos 1971'de sona eren Bretton Woods Sisteminin sabit fakat ayarlanabilir kur sistemi, isterse 1976 Jamaika Konferansı ile onaylanan (2) ve günümüz dünyasında çeşitli alt gruplara ayrılmış olarak uygulanan esnek (dalgalı) kur sistemleri olsun (güdümlü dalgalanma, bağlantılı döviz kurları ya da serbestçe değişen kurlar ve alt grupları gibi) kur politikaları dış ticaret ilişkileri açısından karşımıza üç önemli kavram çıkartır. Bunlar eksik değerlenmiş döviz kuru politikası, gerçekçi kur politikası ve aşırı değerlenmiş kur politikalarıdır (3).

Eksik ya da az değerlenmiş kur politikası, döviz kurlarının enflasyon oranından daha fazla artması, diğer bir deyişle döviz kurlarının değerlerinin, olması gereken gerçek değerlerinden daha az yukarılarda belirlenmesinin sağlanmasıdır. Dış ticaretimiz açısından bakıldığında eksik değerlenmiş TL politikası, paramızın reel satınalma gücünü azaltıp, yabancı ülkeler mal ve hizmetlerini pahalı hale getirirken, karşı ülkeler paralarının reel satınalma gücünü artırmakta ve dolayısıyla ülke içi fayatları nisbi daha ucuz yaparak ihracatı teşvik edip ithalatı kısıcı olmaktadır. Bunun tersi aşırı değerlenmiş kur politikası ise döviz kurlarının enflasyon oranından daha az artması, kısaca döviz kurlarının değerinin olması gereken gerçek değerlerinden daha aşağılarda belirlenmesinin sağlanmasıdır. Bu ise dış ticaret açısından TL'nin reel satınalma gücünü arttırıp, yabancı ülkeler mal ve hizmetlerini ucuzlatıcı olurken, bunların paralarının reel satınalma gücünü daraltmakta, ülke içi fiyatları karşı ülkelere göre daha pahalı yaparak, ihracatı caydırıcı ve cezalandırıcı, ithalatı ise teşvik edici olmaktadır.

Bu iki politikanın ortasında yer alan gerçekçi kur politikası ise, aylık-yıllık (dönemlik) döviz fiyatlarının iç ve dış enflasyon farkı kadar artmasının sağlandığı politikaya karşılık gelmektedir. Böylece TL ve diğer ülke paralarının reel satınalma gücü sabit tutularak, suni satınalma güçleri farklılaşmasına müsaade edilmemesi sağlanmaktadar. Bir başka deyişle gerçekçi kur politikası yabancıların bir ülkedeki satınalma gücünü sabit tutmaya çalışan çalışan bir politika olmaktadır. Görüldüğü üzere uygulanan kur politikaları kullanımına göre nisbi (-göreli) fiyat yapılarını değiştirebilmekte, ihracat ve ithalatı çeşitli yönlerden etkileyebilmektedir. Anlatılanların daha da berraklaşması için kurların ihracat üzerine etkisini hedef alarak bir örnek verebiliriz; ülkemizde belirli bir dönemde normal sayılan bir karla satılan "A" malının iç piyasa fiyatının 100.000 TL. ve bir dolarında 10.000 TL. olduğu varsayıldığında A malının dolar cinsinden satış fiyatı; 100.000/

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

10.000=10$ olacaktır. Ekonomide bu dönem sonuna geldiğimizde enflasyon oranı % 50 ise, bu malın iç piyasa fiyatı genellikle enflasyon oranı kadar artacağından 150.000 TL olacaktır. Halbuki ekonomide doların değer kazanması, enflasyon oranı kadar değil de sözgelimi % 25 arttıysa bir doların dönem sonu fiyatı 12.500 TL. olacak ve ihracatçının eline bu malın birimi için 12.500X10 =125.000 TL. geçecektir. Bu ise açıktır ki ihracatçının reel bir zarara uğraması olup aradaki fark kadar bir sübvansiyon devletçe yapılmadığında, ihracatçıya ek bir külfet getirecektir. Bu durumda ihracatçı ya, pazarını kaybetmemek için karından önemli bir miktarda fedakarlıkta bulunacak (bir miktar zarara dahi katlanmak zorunda kalabilir) ya da, ihracattan vazgeçerek faaliyetlerini; karlı hale gelen ithalata veya iç piyasaya kaydıracaktır. Kısaca bu durum doların reel satınalma gücünün kurların gerektiği kadar değer kazanamaması nedeni ile düşmesi sonucu, dolar üzerinden ticaret yapan ihracatçıyı caydırıcı ve cezalandırıcı bir faktör olacaktır. (Ters bir ilişki mantığı ile de ithalatı teşvik edici olduğu görülebilir). Tüm bu açıklamalardan görüldüğü üzere, döviz fiyatlarının artışı (yani devalüasyon) gerçekte enflasyon nedeniyle ekonomideki reel satınalma gücü düşmüş olan paranın değerininin dövizlere göre de tasdik edilmesi olmaktadır. Yani sanılanın aksine yerli paranın değerinin düşürülmesi değil, değerinin sabit tutulmaya çalişılmasıdır (4).

Ülkemiz aşırı değerlenmiş kurlar nedeniyle 1980'lerin hemen öncesinde büyük sıkıntılar yaşamıştır. Hızla artan enflasyon nedeniyle, önceki dönemlerle kıyaslanmayacak şekilde sıkça devalüasyonlara gidilmesine rağmen kurların aşırı değerlenmiş hale gelmelerine engel olunamamış, bu ise ekonomimizi olumsuz yönde etkileyerek, ihracatı cezalandırıp ithalatı teşvik etmiş, sonuçta birinci ve ikinci petrol krizleri nedeniyle zaten hızla güç kaybeden Türk ekonomisinin krize girmesinde büyük bir yardımcı faktör olmuştur. Uygulanan kur politikasının çizdiği sınırlar nedeniyle işçi döviz gelirleri azalırken turizm gelirleri de negatif seviyelere kadar inmiştir. Nitekim 1976-77 döneminde aşırı değerlenen kurlar nedeniyle bir Akdeniz ülkesi olan Türkiye'de dış geziler orta gelirli aileler için dahi nisbi ucuz hale getirilince, turizm giderlerinin gelirleri aşmasına neden olunmuştur (5). Uygulanan politikanın bir önemli sonucu da kendini ekonomide kaynak dağılımının bozulması şeklinde göstermiştir. İhracatın engellenmesi bir yana, ülke sanayi büyük ölçüde ithalata bağımlı hale gelmiş ve makina teçhizat ithalatını daha ucuza yapmak mümkün kılınca, ekonomide emek yoğun teknoloji kullanımını engelleyerek faktör zenginliğine aykırı bir sanayileşmeyi teşvik ile işsizliğin artmasına da neden olmuştur (6). Görüldüğü üzere turizm ve işçi dövizi gelirlerinden sanayileşmeye kadar uzanan dolaylı etkileri ve en önemlisi ihracatı caydırıcı, ithalatı teşvik edici yönleriyle aşırı değerlenmiş kur politikasının ekonomi üzerine olumsuz etkileri çok belirgin olmaktadır. Ayrıca bu olgunun sadece Türkiye gibi azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere özgü olmadığını da hatırlamak gerekir. Sözgelimi ABD'de 1980'lerin hemen başında Arz İktisadı yaklaşımları doğrultusunda uygulamaya konulmakla birlikte

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

bu teorinin reddettiği ölçüde bir sıkı para politikasına geçiş yapılınca (7), bu politikanın neden olduğu faiz oranlarındaki keskin artış nedeniyle hızla aşırı değerlenmiş hale gelen doların, 1981'den başlayarak aşırı değerlenmeden vazgeçildiği 1987 yılına kadarki yıllık ihracat performansının, dönem başı seviyesinin altında kalmasında ve ithalatın hızla artmasındaki rolü son derece önemli olmuştur.

III. 1980-1988 DÖNEMİNDE KUR POLİTİKASI VE DIŞ TİCARET'İN GELİŞİMİ

Ülkemiz 24 Ocak 1980 Kararları çerçevesinde büyük bir kur ayarlama operasyonun arkasından kur politikasını değiştirmiş, kurları Merkez Bankasının belli başlı makroekonomik göstergelere bağlı olarak belirlediği döneme geçiş yapmıştır. Bir süre sonra bu sistem yerini günlük kur ayarlamalarına bırakırken, daha sonda esas kur ayarlaması ve döviz gelirlerinin artmasıyla birlikte 1985'in ortalarından itibaren, ticari bankaların egemen olduğu bir piyasada, kurların dalgalanma çerçevesinde belirlenmesine başlanmıştır. 1986'nın hemen başlarında Merkez Bankasının bu nisbi dalgalanmayı tekrar kırması ve bunun bir hatalı operasyon olduğunun anlaşılmasının hemen arkasından, aynı yılın sonuna doğru yeni bir düzenleme ile satış kurları üzerine Merkez Bankası denetimi, alış kurlarında nisbi bir serbesti uygulaması sağlanmıştır. Bu süreç 1988 yılında Merkez Bankası bünyesinde oluşturulan döviz ve efektif piyasalarıyla geliştirilirken, 1989 yılı ile birlikte bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumlarının katılımında kur belirleme seansları ile daha liberal bir sisteme dönüştürülmüştür (8). Bu sürecin önemli bir halkası da 7.8.1989 günlü Resmi Gazetede yayınlanan 32 sayılı, aceleci ve dönüşü olmayan bir kararla kambiyo rejiminin daha da libere edilmesi ve böylece IMF'nin geçiş yeterlilik şartlarına ulaşılacak düzenlemelerle Türkiye'nin VIII. madde ülkeleri grubuna, yani konvertibiliteye geçmesi olmuştur (9). Nitekim IMF'de bunları inceleyerek 22 Mart 1990 tarihinde TL'nin konvertibil dövizler ailesine katıldığını resmen ilan etmiştir. Cari işlemlerde serbesti, sermaye hareketlerinde ise miktar kısıtlaması ile yürürlüğe konulan bu kısmi konvertibilite 17.11.1992 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan 32 sayılı karara ek bir kararla ve 21 Mart 1993'te yayınlanan 32 sayılı kararda bazı değişiklikler ve ilaveler yapılması hakkındaki son düzenleme ile daha da genişletilmiştir. Dış ticaretin hem yapı, hem miktar ve değer hem de, yön olarak (Dünya ticaretinde sıkıntılı bir dönemin geçiştirildiği de gözönüne alınırsa) önemli bir gelişme gösterdiği bu dönemdeki (halen de süren) döviz kuru sistemi, esnek (-dalgalı) kurlar ailesi içindeki kontrollü (-güdümlü) kur sistemine karşı gelmektedir (10).

Belirtilen kur sistemi içinde, ülkemizde bu dönemde (1988'in son ayları hariç) uygulanan kur politikası genel olarak eksik değerlenmiş bir yapıda olmuştur. Başta dış ticaretimizin yaklaşık % 60'nı yaptığımız döviz olan ABD doları, yaklaşık % 25'ni oluşturan Alman markı ve geriye kalan % 15'ini oluşturan İngiliz sterlini, Fransız frangı, İtalyan lireti ve Japon yeni olmak üzere başlıca döviz kurları enflasyon farklarından daha fazla değer kazanmışlardır.

Dönem boyunca istisna yıllarda olmakla birlikte, genel eğilimin eksik değerlenme lehinde olmasının sonuç etkisi; eksik değerlenme kadar ilave bir subvansiyonla ihracatı teşvik etmenin sağlanmış olmasıdır. Bu çerçevede ithalat yıldan yıla artan liberasyona rağmen, arzu edilen seviyelerde kontrollü bir gelişme ile, ihracatta sağlanan gelişmelere parelel, nisbi istikrarlı bir seyir izlemiştir. İlgili dönemdeki bazı yıllarda olan aşırı oynamalarda ise çeşitli dışsal faktörlerin etkilerinin baskınlığı rol oynamıştır (Örneğin, 1986 yılındaki dünya petrol borsalarında olan fiyat çöküşleri bu yıl için olan istikrarsızlığın temel nedeni olmuştur). Bu yıllarda dış ticaret açıklarımızda arzulanın üstünde kalmakla birlikte, istikrarlı sayılabilecek bir şekilde 3.5-4 milyar civarında (hayali ihracatın nisbi düşük miktarı ihmal edilerek) seyir izlemiştir.

İlgili dönemdeki eksik değerlenen kurların seyri karşı ülkelerde nisbi çok düşük, bizde ise nisbi çok yüksek enflasyon hareketleri nedeni ile Tablo I'deki enflasyon hızlarındaki yüzde değişmeler ve döviz kurlarındaki yüzde değişmeler incelendiğinde kolayca görülebilmektedir.

Kısaca 1980 öncesinin aksine dönem boyunca kur politikasının dış ticareti engelleyici ve bozucu etkileri, en önemlisi ihracatın gelişmesini engellemesi önlenmiş, hatta uygulanan politika ile bir miktarda ilave teşvik imkanı sağlanmıştır. Diğer yandan ihracatın yapısında gerçekleştirilen sanayi ürünleri lehine yapısal dönüşüm de uygulanan kur politikasının dış ticaret hadlerini bir kaynak tranferine neden olacak şekilde gelişmesini engelleyici faktör olmuştur (11).

IV. 1989 VE SONRASI

Bu gelişmelerle birlikte ülkemiz 1988 Eylül ayından başlamak üzere 1989 ve 1990 yıllarında döviz kurlarındaki gelişme bakımından tıpkı 1980 öncesi dönem gibi bir kez daha gerçekçi kurlardan uzaklaşarak aşırı değerlenmiş kur politikaları ile karşı karşıya kalmıştır (12). Ancak bu kez önemli bir farkla: önceki dönemlerde kurlar tamamiyle kamu otoritesinin belirleyiciliğinde aşırı değerlendirilirken, bu kez nisbi esnek kurlar çerçevesinde kamunun gözetimi altında aşırı değerlendirilmiştir. Merkez Bankasının serbest piyasada arz-talep koşullarında oluşacak kurların, kendiliğinden dengeyi sağlayacağı tezi ise yetersiz kalan bir yaklaşım olmuştur. Nitekim Tablo 1'de kur değişimleri ve fiyat endeksleri yüzde değişmelerinden görüleceği üzere yaklaşık 2.5 yıllık bu dönem tam bir aşırı değerlenmiş kur politikasının uygulandığı devreye işaret etmektedir. Uygulama geçmiş dönemle büyük bir benzeşme içinde olduğundan sonuçların farklı çıkmasını beklemek de hatalı olurdu. Nitekim sonuçlar eleştirmenleri şaşırtmamış, kısa bir sürede dış ticaret olumsuz yönde etkilenmeye başlamıştır. İhracatımız;

- Hava şartlarının olumsuzluğu nedeni ile tarımsal ürün ve tarımsal ürün içerikli ihracatın azalması (1989 için),
- Varolan sanayinin kapasite sınırlarına dayanmış olması ve bunun yanısıra yeni yatırımların imalat sanayi dışına kaçışının sürmesi ile ihracata yönelik arzın yeterince geliştirilememesi,
- Çapraz kur pariteleri dalgalanmalarının ve Körfez krizinin neden olduğu belirsizlik,

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

- 1 Ocak 1989'da kaldırılmakla birlikte 15 Nisan 1989'a kadar sürdürülen ihracatta doğrudan mali teşviklerin dolaylı yapılara dönüştürülme çabaları,

- Hızla artan yeni korumacılık eğilimleri, artan dünya rekabeti ve diğer bazı ilave nedenlerle birlikte bir de hatalı kur politikasının olumsuz etkileri ile karşılaşınca, tıkanma işaretleri vermeye başlamış, var olan düzeyin korunması ve 1990'daki artış ise ihracat sektörünün pazarlarını kaybetmemek için katlandıkları ilave fedakarlıklarla sürdürülebilmiştir.

İthalatımız ise, artan liberasyona ilave olarak bir de uygulanan kur politikasının ithal mallarını suni bir şekilde ucuzlatması nedeniyle büyük artışlar göstermiştir (1989'da % 10.1, 1990'da % 41.2 olmak üzere). Bu çerçevede dış ticaret bilançosu açığımız 1988 yılında 2.7 milyar dolarla dönemin en düşük seviyesine inmesine rağmen, 1989 yılında 4.1 milyar dolara ve 1990'da % 100'ün üzerinde bir artışla 9.4 milyar dolara kadar ulaşmıştır. Bu gelişmelerde birçok faktör etkili olmakla birlikte (bir örnek, petrolün varil değerinin 1989'da 17.3 dolardan 1990'da 27.6 dolara çıkmasıdır), kuşkusuz aşırı değerlenen kurlar temel faktör olmuştur. Özellikle toplam ithalat içinde tüketim malları payının 1988'de % 7.8'den (1.10 milyar dolar) 1990'da % 13.6'ya (3.02 milyar dolar) ulaşması bu açıdan dikkat çekicidir (13). Nitekim 1991 yılında TL'nin aşırı değerlenmesine müsaade edilmekten vazgeçilip, yeterli olmamakla birlikte gerçekçi kurlara yönelmeyle ithalat artışının durmak bir yana, 1.3 milyar dolar da azalması bu yargıya önemli bir destek olmaktadır.

Aşırı değerlenmiş kur politikasını değerlendirirken lehinde düşünmede başlıca iki yaklaşımla karşı karşıya kalınmaktadır;

- Aşırı değerlenen kurların ithalat vasıtasıyla toplam arzı artırarak, anti-enflasyonist bir politika izlenmesinde araç olarak kullanılması,

- Yine, ithalatı ucuzlatmak suretiyle ekonomide eskiyen teknolojiyi yenileme fırsatı sağlaması ve yeni yatırımların teknoloji ithalatını kolaylaştırıcı olması.

Bu yaklaşımlarda kısmi doğruluk payları mümkün olmakla birlikte ülkemiz için savunulması yine de mümkün değildir. Çünkü Türkiye'de ne enflasyonun ne de yatırımların ve teknolojik yenilenmenin sağlanmasının güçlüğünün temel sebebi gerçekçi kur politikaları olamaz. Sözgelimi enflasyon ülkemizde iç ve dış şartların birleşmesiyle kronik bir halde iken, en azından spesifik politikalar yerine güçlü tedbirlerin alınarak titizlikle uygulanması gereklidir. Dolayısıyla böyle büyük bir problemin ithalat vasıtasıyla aşılabileceğinin sanılması büyük bir yanılgıdır. Nitekim ne, 1980'ler öncesinde ne de 1989-90 döneminde (1989'da % 63.2, 1990'da % 60.3) aşırı değerli kurlar enflasyonu önlemede bir ilaç olamamışlardır. Benzer şekilde yatırımların arttırılması ve eskiyen teknolojilerin yenilenmesi için de yeterli bir sebep olarak gösterilemez. Aşırı değerlenmiş kur politikası kısa dönemde dış ticareti ülke aleyhine geliştirdiği gibi orta ve uzun vadede içe dönük ticari ve sınai faaliyetleri daha karlı, dışa dönük ticari ve sınai faaliyetleri ise daha az karlı hale getirir. Bunun nedeni, farklı bir anlatış tarzıyla söylersek; aşırı değerlenme kadar ceza, ithalatçıla-

ra aynı oranda teşvik, içe dönük sanayi ürünlerine de dış rekabete karşı yine aynı oranda negatif koruma sağlayacak demektir (14). Dolayısıyla kısa dönemde dahi TL'nin aşırı değerlenmesine müsaade edilmemesi en mantıklı yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gerçeğe 1991 ve 1992 yılı göstergeleri de işaret etmektedir. Yetersizliğine rağmen kurların gerçekçi seviyelerine yönelmeleri ve Körfez krizinin etkilerinin geçmeye başlaması sonrası, ihracat yeniden toparlanma göstererek 1991 yılında 13.5, 1992'de ise 14.7 milyar dolara ulaşmış, ithalatımızda değinildiği üzere 1992 yılında yaklaşık 22 milyar dolarla 1989 seviyesinde gerçekleşmiştir.

V. ESKİ BİR UYGULAMANIN YENİ OPERASYONU

İçinde bulunduğumuz yılın ilk ayının sonlarıyla birlikte yeni bir operasyonla karşı karşıya kalmış bulunmaktayız. Hedef: daralan bir enflasyon. Başlıca araçlar: kamu kesimi fiyat ayarlamalarının düşük tutulması, düşük döviz kurları (-aşırı değerlenmiş kur politikası) ve düşük faiz oranları.

Buraya kadar anlatılanlardan görüldüğü üzere, yeni operasyon; hükümetin ciddi bir istikrar tedbirine başvurmadan ve özellikle 1988-1991 yılları arasındaki aşırı değerlenen kurlar ve önemli ölçüde reel faiz uygulamaları sonrasında, çok ciddi bir kısmı sıcak para hareketleri ile sağlanan büyük döviz rezervlerine (14) güvenerek (!) eski bir uygulamanın yeni operasyonunu karşımıza çıkarmaktadır. Emisyonun bir yıllık dönem içinde 25 trilyon liradan geçtiğimiz Mart ayı içinde 50 trilyon liranın üstüne çıktığı, enflasyonun söylenenin aksine hızını koruduğu ülkemizde, aşırı değerlenmiş kur içerikli böyle bir politikayı alternatif maliyetinin yüksekliği bilinmesine rağmen bir kez daha sahnelemek bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kısa bir süre sonra uygulamadan dış ticaretimizin olumsuz etkilendiğini, enflasyonda başarının sağlanamadığını, faiz indirimlerinin ciddi tedbirler olmaksızın fiyat ayarlamaları tarzında, tepeden inme bir kararla uzun süreli olamayacağını görmemiz muhtemeldir. Bütçe açıklarının hızla arttığı, KİT'lerin zararlarının katlanarak artması nedeniyle finasman dar boğazının sürdüğü, 1992 sonunda 147 trilyon olan iç borçların Mart 1993 sonunda 200 trilyon sınırını geçmek üzere olduğu, dış borçların 56 milyar doları aştığı, personel giderlerinin hem de büyük bir memur kitlesinin sıkıntı içinde olmasına rağmen, bütçe içindeki yerinin çok ciddi boyutlara ulaştığı bir ekonomide ciddi kararlar yerine günü kurtarma türü spesifik kararların başarılı olması beklenemez. 6 Ocak 1993'te yapılan Merkez Bankası 3 Aylık bono ihalesinde ortalama 74.76'lık faizle 19 trilyonluk alım teklifine 16 trilyonluk satışla karşılık veren Merkez Bankası, 3 Mart'ta % 65.32 ortalama faizle bankaların 7 trilyonluk teklifine sadece 38 milyarlık taleple karşılık görürken, 23 Mart tarihli ihalede, verilen faizi bankalar çok düşük bulunca ihale işlemsiz kapanmıştır. Görüldüğü üzere devletin düşük faizli borç bulma taktiği sonuç vermemektedir. Halbuki piyasada Merkez Bankasının para emme operasyonunu gerekli kılan fakat anlatıldığı nedeniyle geri çekemediği yerini arayan büyük bir para rezervi vardır. Bunun yanısıra devletin acil kaynak ihtiyacı sürmektedir ve görünen

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

odur ki tek alternatif yine kısa vadeli avans adı altında Merkez Bankası kaynaklarıdır. Kısaca ekonomide bir kısır döngü, bir kaos her yönüyle sürdüğü gibi, sonuç etki, aşırı değerlenen kurlar vasıtasıyla ihracat sektörünün rekabet gücünü kırıcı bir duruma işaret etmektedir (Tablo I'de görüldüğü üzere 1.1.1993 ve 1.4.1993 tarihleri arasında % 16 civarı enflasyona rağmen TL'nin değer kaybı Dolar karşısında % 10.0, Mark karşısında % 10.1, sterlin karşısında % 9.5 ve F. Frangı karşısında % 10.5'da tutularak izlenen politika sayesinde kurların aşırı değerlenmesi sağlanmıştır). Görünen odur ki; bu politikayı, sonucu olamayacağı büyük ihtimal olmak üzere, hem de ihracat sektörünü zayıflatmak pahasına yetkililer bir süre daha devam ettirmeyi düşünmektedirler. Kısaca uygulanan politika geçmişte olduğu üzere bu kez de hatalıdır. 1988-1991 yılları arasında uygulanan hatalı politikanın dış ticaretimizde neden olduğu sıkıntılar ortada iken, bunun tekrarlanmaması, Merkez Bankasının kurları düşük tutmaktan vazgeçip, en az enflasyon farkları kadar artmasını sağlayacak bir politika uygulaması ülkemizin menfaati icabıdır. Nitekim AT üyesi ülkelerin bazılarının büyük oranlı devalüasyonlarının ardından bir de ülkemizde kurların aşırı değerlenmesi sonrası 1993 Ocak-Mart döneminde özellikle tekstil, konfeksiyon ve deri ürünleri ihracatının 1992'ye göre % 30-35 oranında gerilediğinin ortaya çıkması bu sektör yöneticilerinin haklı şikayetlerine neden olmaktadır (15). Ayrıca bilindiği üzere bugün ülkemizin mevcut sabit sermaye yatırımları birikiminin kısa ve orta vadede ciddi artışları beklenemediğine göre, var olan kapasiteleri cezalandırmak, uygulamayı daha da anlamsız kılmaktadır.

Diğer yandan, ihracat sektörümüzün pek rahat bir durumda olmaması da görüşümüzü doğrulayan bir faktördür. Ülkemizde özellikle vergi iadesinin (sanayi ürünleri ihracatını teşvik etmek amacıyla uygulanan) kaldırılmasının sonrasında, teşviklerin azalışıyla karşı karşıya kalan ihracat sektörünün, Eximbank kanalıyla yeterince kredilendirilebildiği de iddia edelemez, en azından bu kredilerin dağılımında büyük problemler vardır. Büyük ölçekli firmalar bu kredilerin çok büyük büyük bir bölümüne ulaşabilirken küçük ölçekli binlerce firmanın faydalanma imkanları son derece sınırlı olmaktadır (16). Halbuki liberalizmi savunan Batılı ülkelerin dolaylı metodlarla yaptığı korumacılık ülkemiz ile kıyaslandığında Türkiye ekonomisi oldukça gerilerde kalmaktadır. Tablo 2'den görüleceği üzere teşvikler/GSYİH, Teşvikler/İhracat ve Teşvikler/Sanayi katma değeri açısından, başta Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, İspanya, Yunanistan, Danimarka, Norveç, Japonya ve ABD, olmak üzere pek çok batılı ülke, ülkemizden oldukça yüksek yüzdelere sahiptirler (17). Ülkemiz ise, bu gerçeklere karşın ihracat sektörümüzün rekabet gücünü ilave olumsuzluklarla birlikte bir de aşırı değerli kurlar yoluyla cezalandırmaya teşebbüs etmektedir.

VI. SONUÇ

Ülkemizde 1980 sonrası en çarpıcı gelişmelerin yaşandığı kambiyo politikalarının, gerçekçi kur politikaları, enflasyon, dış ticaret ilişkisi ve bunlar çerçevesinde 1993 yılı başlarındaki gelişmelerin incelendiği bu çalışmada dikkatlerin

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

çekilmek istendiği noktalar aşağıda sıralanmıştır.

- Ülkemiz dış ticareti geçmişte sanılanın aksine 1980'li yıllarda kur politikalarına karşı oldukça esnek bir tablo sergilemiştir. İhracata yönelik arzın arttırılmasında değilse bile, var olan kapasitelerin rekabet gücünün korunması ve arttırılmasında, uygulanan kur politikasının rolü son derece önem arzetmektedir.

- Bu derece öneme sahip kurların aşırı değerlenmesine müsaade edilmesinden, en azından geçmişin acı tecrübeleri hatırlanılarak vazgeçilmelidir. Hatta ihracat açısından gelir ve talep esnekliği yüksek sanayi ürünlerinin toplam ihracatımızdaki payının sürekli iyileşme gösterebildiği bir çizgide düşük oranlı bir miktarda eksik değerlenmiş kur politikalarına dahi başvurulabilir. Çünkü az bir oranda olsa dahi eksik değerlenmiş kurlar ihracatçı ve ihracata yönelik üretim yapanlara ve turizm sektörüne az değerlenme kadar teşvik sağlayacaktır. Ayrıca bu teşvik sadece yukarıdakilere değil tarım dahil tüm sektörlere; hem bürokrasiyi devreye sokmadan, hem küçük-büyük ihracatçı ayırımı yapmadan, hem de diğer ülkelerin önemli bir tepkisine neden olmadan sağlanabilecektir. Ayrıca ithalatı kısıtlayıcı etkileri ile yerli girdi kullanımını teşvik sonrası ülke ekonomisinde üretim artışına destek verecektir.

- Bu politikaların yürütülmesinde Merkez Bankası ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının, konunun önemi dikkate alınarak bir koordinasyon çerçevesinde hareket etmeleri gerekmektedir. Uygulanan güdümlü kur politikası da buna müsaittir. Çünkü başta ABD, İngiltere ve Japonya olmak üzere tüm gelişmiş ülkeler, ama az ama çok kurlara müdahalelerde bulunabilmektedir.

- Rekabetin gün geçtikçe hızlandığı, bir pazar yarışının sürdüğü dünya ekonomisi içinde ülkemizde kurların serbest piyasa felsefesi altında döviz arz ve talebine bırakılması mümkün değildir (1989, 1990 yılları arasındaki aşırı değerlenme döneminde Merkez Bankasının kurları arz-talep belirler mantığıyla müdahale etmemesi çok önemli bir faktördü). Ülkemizde döviz rezervleri başta dış borçlanma ve önemli miktarda (3-5 milyar dolar arası) olduğu tahmin edilen sıcak para nedeni ile ülkemizin döviz üretme kapasitesinin çok üstündedir. Bu ortamda arz-talep diye ısrar etmek ancak kurların değerlenmesine neden olabilecektir. Dolayısıyla, ihracat sektörünün teşviklerin sınırlılığına bağlı olarak rekabet gücünün zedelenmemesi açısından, kurların en az enflasyon farkları kadar olmak üzere artmasının sağlanması, aşırı değerli kurlara izin verilmemesi doğru bir politika olacaktır.

- Ekonomimizdeki temel sorunlar üzerine ciddi politikalar üretilmeden, spesifik politikalar içerikli, geçmiş dönemlerde uygulanmaya çalışılmış formüllerle problemlerin aşılmaya çalışılması ekonomi yönetimi açısından ancak zaman kayıplarına neden olacaktır. İçinde bulunduğumuz son dönemde bir kez daha geçmiş politikaların uygulanmasının sonuçsuz kalışını seyretmek ancak pek az kişiyi sevindirecektir.

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300

DİPNOT

1. Ömer ABUŞOĞLU; Döviz Kuru Politikası ve İhracat Üzerine Etkisi; TOBB Yayın No: 154, 1989, s.39.
2. Jamaika Konferansı Sonuçları için Bkz. İlker PARASIZ, Para Banka ve Finansal Piyasalar; Haşet Kitapevi, Bursa; 1985, s.455.
   - Döviz Kuru Sistemleri ile ilgili geniş bilgi için bkz. Erol İYİBOZKURT, Döviz Kuru Sistemi Tartışmaları I,II; U.Ü.İİBF Dergisi Kasım 1983 ve Mart 1984
3. Geniş bilgi için bkz. Nicholas KALDOR, Devaluation and Adjustment in Developing Countries, Finance and Development, June, 1983, s.35
4. Emin ÇARIKÇI, Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları; Adım Yayıncılık, Ankara: Aralık 1991, s.126.
5. Gülten KAZGAN, Ekonomide Dışa Açık Büyüme; Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1988, s.283.
6. M.Erol İYİBOZKURT, Ekonomik Sorunlarımız, Örnek Kitabevi, Bursa, 1986, s.42.
7. P.Craig ROBERTS, Supply Side Economics, National Westminister Bank Quarterly Review, February, 1989 (UK).
8. Türkiye Ekonomisi Sektörel Gelişmeler; Türkiye Ekonomi Kurumu, İstanbul, 1992, s.193.
9. Geniş bilgi için bkz. Ömer ABUŞOĞLU, TL'nin Konvertibilitesi, İstanbul; 1986.
10. Türkiye ve Diğer Dünya Ülkeleri Kur Sistemlerinin Detayı için bkz. The Exchange Rate System, IMF, 1984, s.55.
11. Oğuz OYAN, Türkiye'de Maliye ve Fon Politikaları, Adım Yayıncılık, Ankara; 1991, s.2.
12. TOBB Ekonomik Rapor 1991, Ankara: Mayıs 1992.
13. Emin ÇARIKÇI, age., s.122.
14. Döviz Bolluğunun nedenleri için bkz. Öztin AKGÜÇ, Tek Başarı Döviz Bulluğu mu? Milliyet, 30.01.1993; Mecmettin BATIREL, Sıcak Paraya Mahkumuz, Türkiye, 20.3.1993
15. Fazih İNAL, Hazır Giyim Sanayinin Bitmeyen Sorunları, Dünya, 9.4.1993.
16. Emin ÇARIKÇI, age., s.89.
17. Bkz. Avrupa Topluluğunda Devlet Yardımları, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayını, İstanbul; Aralık 1988.

TABLO 1
KUR DEĞİŞMELERİ VE DIŞ TİCARET

Yıllar	Dolarda % Değişme	Markta % Değişme	Sterlinde % Değişme	Frankta % Değişme	TEFE % Değişme	TFE % Değişme	İhracat Milyar$	İhracat % Değişme	İthalat Milyar$	İthalat % Değişme	Dış Tic. Açığı M.$
1980	137.5	147.2	168.5	147.1	98.7	115.6	2.9	28.7	7.9	56.0	-5.0
1981	50.6	18.0	25.5	14.3	35.4	33.9	4.7	61.6	8.9	12.9	-4.2
1982	45.9	35.3	27.2	20.2	26.5	21.9	5.7	22.2	8.8	-1.0	-3.1
1983	39.7	32.3	20.9	19.6	29.7	31.3	5.7	-0.3	9.2	4.4	-3.5
1984	62.5	46.1	42.9	42.3	49.5	48.4	7.1	24.5	10.7	16.5	-3.6
1985	42.1	40.1	39.9	40.7	41.6	44.9	7.9	11.6	11.3	5.5	-3.4
1986	29.1	73.3	45.0	65.3	27.9	34.6	7.4	-6.3	11.1	-2.1	-3.7
1987	27.8	53.8	43.4	47.2	36.7	38.8	10.1	36.7	14.1	27.5	-4.0
1988	66.0	69.5	79.5	66.6	64.5	73.7	11.6	14.4	14.3	1.3	-2.7
1989	49.3	39.5	37.2	40.0	67.3	63.2	11.6	-0.3	15.7	10.1	-4.1
1990	23.0	43.4	34.7	44.5	52.2	60.3	12.9	11.2	22.3	41.2	-9.4
1991	59.9	55.0	57.3	53.5	59.2	71.1	13.5	4.6	21.0	-5.8	-7.5
1992	68.6	58.8	35.5	57.2	61.4	66.0	14.7	8.3	22.8	8.7	-8.1
1993*	10.0	10.1	9.5	10.5	15.8	14.7	-	-	-	-	-

* Ocak, Şubat, Mart Dönemi.
Kaynak: TOBB Ekonomik Rapor 1991, DİE Aylık Göstergeler

TABLO 2
BAZI GELİŞMİŞ ÜLKELERDE DEVLET YARDIMLARI (1988)

	Teşvik/GSYİH (%)	Teşvik/İhracat (%)	Teşvik/Sanayi Katma Değeri
Almanya	2.3	9.0	5.7
Fransa	2.5	14.8	5.7
İngiltere	1.3	7.4	3.6
İtalya	3.0	19.3	8.6
Hollanda	4.3	11.4	12.7
Belçika	1.5	2.5	4.9
İrlanda	5.3	9.2	14.1
İspanya	2.0	16.9	5.3
Portekiz	2.0	7.5	4.8
Yunanistan	6.6	57.6	21.4
Danimarka	3.1	12.0	10.7
Avusturya	2.8	11.6	6.9
Finlandiya	2.5	11.9	7.3
İzlanda	2.3	7.1	6.2
Norveç	5.6	22.1	17.7
İsveç	4.4	15.8	10.4
İsviçre	1.4	4.2	3.9
ABD	0.6	9.2	2.3
Japonya	0.9	9.9	2.2
Türkiye	0.8	5.0	2.3

Kaynak: İstanbul Ticaret Gazetesi, 16.8.1991

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:36:26 +0300